

VI. IN MEMORIAM

Lud, t. 66, 1982

STANISŁAW BĄK

Dnia 10 czerwca 1981 r. zmarł we Wrocławiu dr hab. Stanisław Bąk — emerytorwany profesor zwyczajny Uniwersytetu Wrocławskiego, absolwent i pracownik naukowy Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, w latach 1928 — 1939 profesor Państwowego Gimnazjum w Mikołowie na Górnym Śląsku, od 1946 r. — adiunkt, a potem docent i profesor w Katedrze Języka Polskiego Uniwersytetu Wrocławskiego, językoznawca, slawista, etnograf, edytor, najwybitniejszy współczesny znawca i badacz polskich gwar Dolnego Śląska, zbieracz folkloru śląskiego, profesor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, współpracownik Instytutu Badań Literackich PAN, członek i były przewodniczący Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, członek Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i innych towarzystw naukowych, odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Była to postać owiana legendą, której mijające lata przydawały i dostojęstwa, i zwykłego ludzkiego ciepła. Na tę legendę pracowały zarówno dorobek naukowy Zmarłego, jak i jego postawa życiowa, zbliżająca Go do ideału moralnego, a ukształtowana przez konsekwentnie realizowaną prostotę w postępowaniu, programowe unikanie godności i zaszczytów. Profesorowi Bąkowi obce były wszelkiego rodzaju gry o układy personalne. Nie tylko nigdy w nich nie uczestniczył, ale nawet nie umiał o nich mówić. Przez całe swoje życie mówił za to prawdę, tylko prawdę — i w tzw. trudnych czasach, i później. Trwał — wykladał, egzaminował, pracował na swym oporowskim polu (bo ten chłopski syn nigdy nie wyrzekł się ziemi). Nieobecny już od kilku lat na uczelni, żył w polonistycznych salach wykładowych, przywoływany we wspomnieniach młodszych kolegów, których absolutna większość — to Jego dawni wrocławscy studenci.

Pisząc ten okolicznościowy artykuł, chciałbym wyeksponować dialektologiczną i etnograficzną służbę naukową Stanisława Bąka, pozwalającą widzieć w Nim

jednego z najwybitniejszych polskich ludoznawców.

Szczególne miejsce w dorobku Profesora zajmowała problematyka śląskoznawcza. Już od r. 1939 S. Bąk opublikował około 30 artykułów i rozpraw — wśród nich *Kilka uwag o śląskim -ą, -a na miejscu ogólnopolskiego ę*, *O zbieraniu materiałów gwarowych na Śląsku*, *O wynikach badań nad narzeczem śląskim w ostatnim dziesięcioleciu*. *Badania toponomastyczne na obszarze grodzisk śląskich*, *Teksty gwarowe polskiego Śląska*.

Z lat powojennych zaś pochodzą owiane legendą opowieści o dialektologicznych wędrownikach S. Bąka po Dolnym Śląsku w poszukiwaniu „ostatnich mohikanów” gwary śląskiej, wędrownikach — kończących się często przesłuchaniami w terenowych placówkach Urzędu Bezpieczeństwa. Wiadomo — czasy były niespokojne, a tajemniczy wędrowiec, spisujący w dodatku mowę okolicznej ludności, musiał budzić podejrzenia. Naukową syntezą tych peregrynacji była pionierska monografia dialektologiczna pt. *Gwary ludowe na Dolnym Śląsku*. Cz. I: *Głosownia* (1956). Już wtedy mówiono, że jej Autor stał się najlepszym znawcą dialektu śląskiego. Ukoronowanie śląskoznawczego dorobku Profesora Bąka — to *Mowa polska na Śląsku*, wydana przez Ossolineum w r. 1974. Z innych artykułów i rozpraw poświęconych umiłowanemu regionowi można wymienić takie, jak: *Polszczyzna Górnego Śląska w życiu i pracy szkoły średniej* (1956), *Zapiski kronikarskie z Górnego Śląska z XVIII i XIX w.* (1957), *Dolny Śląsk pod względem językowym* (1958), *Język polski na Śląsku. Terytorium Śląska i narzecza śląskie* (1960), *Zróżnicowanie narzecza śląskiego* (1962), *Kilka słów o przeszłości gwary górnośląskiej* (1963) i wiele, wiele innych. Także we wspomnieniach naukowo-dydaktycznych Śląsk i mowa jego synów zajmowały w pracy Profesora miejsce szczególnie uprzywilejowane (por. cykl *W drodze na Śląsk i na Śląsku*).

Ale ten syn ziemi tarnobrzesckiej, urodzony w Grębowie, nie zapominał też w działalności naukowej w swych rodzinnych stronach. Poświęcił im takie prace, jak: *Gwara lasowska Grębowa i okolicy* (1926), *Morfologia gwary lasowskiej (Grębów i okolica pod Tarnobrzegiem)* (1928), *Teksty gwarowe z Grębowa* (1929), *Ze słownictwa ludowego w powiecie tarnobrzesckim* (1931), *Powstanie i rozwój nazwy Sandomierz* (1934), *Stan i potrzeby humanistycznej problematyki naukowej na obszarze Puszczy Sandomierskiej* (1963).

Z tym regionem są też najściślej związane rozprawy etnograficzne — takie np., jak opublikowana w „Ludzie” *Chata wiejska w okolicy Tarnobrzegu* (1930), *O niektórych formach budownictwa ludowego* (1930), *O kształtach węgli w drewnianych budowach wiejskich* (1939) czy najsłynniejsze *Wesele ludowe w Grębowie* z r. 1958. Za tę ostatnią książkę podobno się grębowianie na swego uczonego krajana trochę zagniewali, bo wiernie w niej odtworzył cały obyczajowo-językowy pejzaż wesela wiejskiego. A na weselu — jak to na weselu: i popijają się, i pobijają, i soczystych wyrazów nie szczędzą. No, a opisanie tych zjawisk należy do obowiązków językoznawcy-etnografa! Te dwa nurty badawcze stałe się ze sobą krzyżowany w całej twórczości naukowej S. Bąka — czy to wtedy, gdy Profesor przedstawiał *Postulaty dialektologiczne przy zbieraniu i wydawaniu pieśni ludowych* (1960), czy wtedy gdy opisywał *Mazowieckie nazwy w budownictwie wiejskim na obszarze Puszczy Sandomierskiej* (1965).

Nie będzie chyba przesadą jeśli powiem, że w samym centrum zainteresowań Stanisława Bąka stał zawsze przede wszystkim człowiek — i ten z grębowskiego wesela, i ten z polskiego Września, i ten spod Sycowa czy Namysłowa. W historii poszczególnych narodów (a znał ją wybornie) śledził głównie losy jednostki i dopiero na ich podstawie budował ogólne prawdy historiozoficzne. Każdy student z osobna znajdował także swoje wydzielone miejsce w Jego legendarnym ze-

szycie. A że pamięć miał fenomenalną, mógł o każdym powiedzieć po wielu latach tyle, że relacje te wydawały się aż nieprawdopodobne. Bo też do końca był Profesor Bąk przede wszystkim nauczycielem. Niełatwo było mu się więc rozstać z dydaktyką, gdy opuścili Go już siły fizyczne.

Po śmierci żony w grudniu 1977 r. załamał się ostatecznie. Kiedy w 1966 r. polonistyka wrocławska święciła jubileusz 40-lecia pracy naukowej Stanisława Bąka, On uroczystość tę przekształcił w publiczny hołd złożony swej towarzyszcze życia. Gdy Jej zabrakło, wszystko straciło dla Niego sens. „Bo taka to już była rodzina” — powiedziała mi po Jego śmierci jedna z młodych mieszkanek wrocławskiego Oporowa. I o tym też tu trzeba przypomnieć.

Wyszedł w świat z chłopskiej chaty w Grębowie, tak jak wyszedł z Kombornii w świat Jego wielki krajan i imiennik, Stanisław Pigoń, którego przed paru laty pożegnał w „Ludzie” słowami św. Pawła Apostoła. Niechże i trud życia Profesora Stanisława Bąka będzie zwieńczony cytatem Pawłowym: „Potykaniem dobrym potykałem się, wiarę zachowałem, zawodum dokonał, na ostatek przeznaczon mi jest wieniec sprawiedliwości”.

JAN MIODEK

BIBLIOGRAFIA PRAC NAUKOWYCH STANISŁAWA BĄKA

1926

1. *Gwara lasowska Grębowa i okolicy*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie”, t. VI, z. 1, s. 12 - 18.

1927

2. *O tzw. mazurzeniu w szkole*, „Szkoła i Wiedza”, z. 4, s. 174 - 177.
3. *Gwarowa wymowa samogłosek ustnych a nauka języka polskiego w szkole szkole powszechnej*, „Szkoła i Wiedza”, z. 7 - 8, s. 327 - 335.
4. *Odpowiedź w sprawie mazurzenia w szkole*, „Szkoła i Wiedza”, z. 7 - 8, s. 335 - 337.
5. *Gwarowe Sádámeř (Sandomierz). Przyczynek do fonetyki gwarowej*, „Prace Filologiczne”, t. XII, s. 215 - 222.
6. *W sprawie zbierania nazw geograficznych przez nauczycieli*, „Szkoła i Wiedza”, z. 2, s. 83 - 85.
7. *Bystroń J. St.: Nazwiska polskie*, Lwów 1927, s. VIII+243, rec. (w:) „Szkoła i Wiedza”, z. 3, s. 121 - 122.
8. *O pochodzeniu form typu vžon, vžena*, „Symbolae Grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski, Kraków, t. II, s. 409 - 414.

1928

9. *Z badań nad głosem ludzkim*, „Przyroda i Technika”, z. 2, s. 79 - 82.
10. *Morfologia gwary lasowskiej (Grębów i okolica pod Tarnobrzegiem)*, „Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności”, t. XXXIII, z. 2, s. 6 - 13.

1929

11. Jadwiga Zduńczyk-Jaroszowa: *Topograficzne nazwy polskie, pochodzące od niektórych drzew i zwierząt* („Czasopismo Geograficzne”, z. X, s. 113-133), rec. (w:) „Czasopismo Geograficzne”, z. 2-3, s. 174-175.
12. *Teksty gwarowe z Grębowa*, (w:) K. Nitsch, *Wybór polskich tekstów gwarowych*, Lwów, s. 110-114.

1930

13. *Pamiętnik żołnierza-legionisty. Przyczynek do znajomości gwary Polaków w Morawskiej Ostrawie*, (streszczenie) „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, Katowice, t. II, s. 201-202
14. *Pamiętnik żołnierza-legionisty. Przyczynek do znajomości gwary Polaków w Morawskiej Ostrawie*, Katowice, ss. 48, 1 mapa.
15. *Chata wiejska w okolicy Tarnobrzegu*, „Lud”, t. IX, s. 1-54+2 mapy.
16. *O niektórych formach budownictwa ludowego*, „Przyroda i technika”, z. 9, s. 400-407.

1931

17. *Ze słownictwa ludowego w powiecie tarnobrzeskim*, „Lud Słowiański”, t. II, z. 1, s. 115-125.
18. *O formach gwarowych ogólnopolskiego 'trzeba'*, „Prace Filologiczne”, t. XV, cz. II, s. 394-400.

1932

19. *O tworzeniu się mowy ludzkiej*, „Przyroda i Technika”, z. 7, s. 289-299.

1934

20. *Powstanie i rozwój nazwy 'Sandomierz'*, „Prace Filologiczne”, t. XVI, s. 231-248.
21. *Kilka uwag o śląskim -a, -a na miejscu ogólnopolskiego -ę*, „Slavia Occidentalis”, t. XII, s. 272-277.

1936

22. Dr Eugeniusz Trzaska: *Gwara i wpływy obce w języku uczniów szkół śląskich*, Katowice 1935, rec. (w:) „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, t. V, s. 361-362.

1937

23. *O zbieraniu materiałów gwarowych na Śląsku*, Katowice, ss. 36.

1938

24. *O wynikach badań nad narzeczem śląskim w ostatnim dziesięcioleciu*, „Komunikaty Instytutu Śląskiego”, Katowice, seria III, nr 17.
25. *Na marginesie nowych monografii gwarowych z obszaru Śląska*, „Slavia Occidentalis”, t. XVII, s. 162-178.

1939

26. *Teksty gwarowe z polskiego Śląska. Zeszyt 1: Teksty z 12 wsi w powiatach rybnickim i pszczyńskim*, Kraków, s. IX+80.
27. *Lucjan Malinowski 1839-1898. W setną rocznicę urodzin twórcy dialektologii polskiej*, „Komunikaty Instytutu Śląskiego”, seria VIII, nr 2.

28. *Badania toponomastyczne na obszarze grodzisk śląskich*, „Atlas grodzisk i zamczysk śląskich”, Kraków, z. I, s. 37 - 82, 89 - 91 + 8 map.
29. *O kształtach węglów w drewnianych budowlach wiejskich*, „Przyroda i Technika”, t. XVIII, z. 2, s. 76 - 83.

1945

30. *'Kuleć', 'kulawy' i homonimy*, „Język Polski”, r. XXV, s. 110 - 113.

1946

31. *Ogólnopolskie 'jarmark'*, „Język Polski”, r. XXVI, s. 46 - 48.
32. *Praski Staw*, „Język Polski”, r. XXVI, s. 116 - 118.
33. *Prace dialektologiczne na Śląsku*, „Zaranie Śląskie”, r. XVII, z. 3 - 4, s. 125 - 135 (odbitka: Katowice 1947).

1947

34. *Ciuchy < *czuchy*, „Język Polski”, r. XXVII, s. 78 - 79.
35. *W sprawie wyrazu 'policzek'*, „Język Polski”, r. XXVII, s. 172 - 174.

1948

36. **Wężnica i formacje pokrewne*, „Język Polski”, r. XXVIII, s. 14 - 16.
37. *O wyrazie policzek i niektórych innych złożeniach typu 'półchłopek'*, „Slavia Occidentalis”, r. XIX, s. 8 - 22.
38. *Notatnik językoznawcy*, „Odra”, nr 20, s. 2.
39. *Lanka, półlanek, półlankowy*, „Język Polski”, r. XXVIII, s. 117 - 118.
40. *Jeszcze o dzisiejszym znaczeniu 'kaźni'*, „Język Polski”, r. XXVIII, s. 153.
41. *Dialekty śląskie*, „Oblicze Ziemi Odzyskanych. Śląsk Dolny”, Wrocław — Warszawa, t. II, s. 285 - 324.

1950

42. *Polskość w obrębie Dolnego Śląska w ostatnim stuleciu w ujęciach kartograficznych*, „Przegląd Zachodni”, z. 3 - 4, s. 254 - 264.
43. *Polonizmy w gwarze Łemków w okolicach Grybowa i Gorlic*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. X, s. 147 - 149.
44. *Gwary ludowe na Dolnym Śląsku* (Głosownia), „Sprawozdania Polskiej Umiejętności”, Kraków, t. LI, s. 183 - 188.

1954

45. *Tekst sandomierski*, „Język Polski”, r. XXXIV, s. 210 - 212.

1955

46. *Uwagi o języku na Śląsku. — Dolnośląskie pieśni ludowe*. Oprac. J. Majrzak, Wrocław, s. 6 - 8.
47. *Narzędzie śląskie w dziejach języka i kultury polskiej*, „Kwartalnik Opolski”, r. I, z. 2, s. 111 - 129.

1956

48. *Gwary ludowe na Dolnym Śląsku*, Cz. I: Głosownia, Poznań, ss. 129 + 3 nlb.
49. *Polszczyzna górnośląska w życiu i pracy szkoły średniej*, „Kwartalnik Opolski”, r. II, z. 2, s. 52 - 67; z. 3, s. 96 - 105.

1957

50. Z historii badań nad gwarami dolnośląskimi, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego”, seria A, nr 5: Językoznawstwo, s. 65-130+1 mapa.
51. M. Karaś: Nazwy miejscowe typu 'Podgóra', 'Zalas' w języku polskim i w innych językach słowiańskich, Wrocław 1955, rec. (w:) „Onomastica” r. III, z. 1, s. 193-199.
52. Z badań nad przeszłością dialektu śląskiego. III. Książka ciekawych rzeczy ... w miasteczku Bieruniu. Rękopis z XVIII i XIX wieku, Wrocław, „Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, seria A, nr 59, s. 106.
53. Dolny Śląsk pod względem językowym, „Literatura Ludowa”, r. II, z. 1, s. 8-10.
54. Wesele ludowe w Grębowie. Sandomierskie. Wrocław, ss. 165, nrb. 10.
55. Zapiski kronikarskie z Górnego Śląska z XVIII i XIX wieku, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, z. IX A, s. 28-35.
56. O kilku wątkach w baśniach i legendach na Górnym Śląsku, „Literatura Ludowa”, r. II, z. 2-3, s. 9-19.

1959

57. O języku polskich pism Andrzeja Trzecieckiego, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, t. I, s. 65-84.
58. Mowa polska na Śląsku, „Górny Śląsk”, Poznań, t. V, cz. I, s. 435-452, 537-540.
59. Kazimierz Nitsch i dzieło Jego życia: synteza polskiej dialektologii, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa naukowego”, t. II, s. 17-30.
60. Andrzeja Trzecieckiego 'Psalm 67', „Rozprawy Komisji Językowej...” t. II, s. 187-201.
61. Sprawozdanie z działalności Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, „Rozprawy Komisji Językowej...”, t. II, s. 217-219.
62. O języku pism Andrzeja Trzecieckiego, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, z. XI A, s. 72.

1960

63. Kazimierz Nitsch jako dialektolog, badacz i znawca kultury ludowej I II 1874- -6 IX 1958, „Lud”, Wrocław, t. XLV, s. 427-458.
64. Przedmowa do: S. Wallis, Przysłowia i „pogodki” ludowe na Górnym Śląsku. Wrocław, s. XIII-XXIII.
65. Postulaty dialektologiczne przy zbieraniu i wydawaniu pieśni ludowych, „Stan i potrzeby badawcze w zakresie językoznawczej i historyczno-literackiej problematyki śląskiej”, Opole, s. 77-116.
66. Głos w dyskusji, „Stan i potrzeby badawcze...”, Opole, s. 57-59, 141-142.
67. Język polski na Śląsku. Terytorium Śląska i narzecza śląskiego, „Annales Silesiae”, Wrocław, r. I, z. 3, s. 251-266.
68. The polish language in Silesia (Silesian dialect area), „Annales Silesiae”. Wrocław, r. I, z. 3, s. 267-284.
69. O niektórych formacjach imiennych u Mikołaja Reja, „Odrodzenie w Polsce”, Warszawa, t. III, s. 361-375.
70. Prastłowiańskie 'mřk'- w języku polskim, „Slavia Occidentalis”, t. XX, cz. II, s. 29-34.
71. Jerzy Woronczak: Teksty polskie w rękopisie 43 Biblioteki Kapitulnej we

Wrocławiu z połowy XV wieku, Wrocław 1956, rec. [(w:)] „Annales Silesiae”, Wrocław, t. I, s. 561 - 566.

72. *Teksty gwarowe z Rybnickiego, Brzeskiego, Sycowskiego, Pszczyńskiego i Tarnobrzckiego*, K. Nitsch: *Wybór polskich tekstów gwarowych*, Warszawa, s. 53, 69 - 71, 102, 153 - 156.

1961

73. *Teksty gwarowe ze Śląska*, Śląskie teksty gwarowe pod red. A. Zaręby, Kraków, s. 110 - 111, 115 - 117, 149 - 152, 155 - 160.
74. *Liczebnik 'siedem' w polskich gwarach*, „Rozprawy Komisji Językowej...”, t. III, s. 127 - 137.
75. Andrzej Trzeciecki, *Dzieła wszystkie*, t. II, cz. 1: Wstęp, teksty, objaśnienia, indeks wyrazów i form, Wrocław, s. 1 - 248, 275 - 442; cz. 2: Reprodukcje fototypiczne, ss. 114.

1962

76. *O niektórych cechach gwarowych między Wisłoką, Wisłą i dolnym Sanem*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, z. XIV A, s. 7 - 13.
77. Fiedler — pierwszy dialektolog śląski, „Rocznik Wrocławski”, t. V, s. 260 - 269.
78. *Zróżnicowanie narzecza śląskiego*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, z. XIV A, s. 5 - 8.
79. ... i S. Rospond, *Słownik gwarowy Śląska*, Opole, s. 3 - 7.

1963

80. *Kilka słów o przeszłości gwary górnośląskiej*, „Studia linguistica in honorem Thaddei Lehr-Splawińskiego”, Warszawa, s. 339 - 345.
81. *W sprawie gwar ludowych na Dolnym Śląsku*, „Rozprawy Komisji Językowej...”, t. IV, s. 295 - 312.
82. *Stan i potrzeby naukowej problematyki humanistycznej na obszarze Puszczy Sandomierskiej*, „Rocznik Województwa Rzeszowskiego”, r. III, s. 105 - 136.

1964

83. *Zróżnicowanie narzecza śląskiego, Próba podziału i charakterystyki dialektów śląskich*, „Prace i Materiały Etnograficzne”, Wrocław, t. XXIII, s. 401 - 523 + 4 mapy.
84. *Mazowieckie nazwy w budownictwie wiejskim na obszarze Puszczy Sandomierskiej*, „Studia z filologii polskiej i słowiańskiej”, Warszawa, t. V, s. 235 - 239.
85. *Przymiotnik 'nikty' w gwarach polskich*, „Prace Filologiczne”, t. XVIII, cz. IV, s. 23 - 28.
86. *Problematyka polskości Śląska w badaniach językoznawczych ośrodka wrocławskiego*, „Nauka polska we Wrocławiu w latach 1945 - 1965 i jej znaczenie społeczne”, Wrocław, s. 18 - 23.
87. *Isep, ispa i formacje pochodne w językach słowiańskich*, „Rozprawy Komisji Językowej...”, t. V, s. 209 - 232.
88. *Głos w dyskusji*, „Rozdziensciana. Studia o Walentym Rozdzińskim, autorze Officina ferraria z 1612 r.”, Wrocław—Warszawa—Kraków, s. 267.
89. *Dawne 'šūp-/ /sup-/ /saup-' w języku litewskim*, „Acta Baltico-Slavica: Baltica in honorem Iohannis Otrębski”, Białystok, t. III, s. 25 - 27.
90. *Stanisław Rospond — człowiek i uczony*, „Studia językoznawcze ofiarowane Profesorowi Doktorowi Stanisławowi Rospondowi”, Wrocław, s. 7 - 21.

91. Nazwa rzeczna 'Chrenaua', „Studia językoznawcze ofiarowane Profesorowi Doktorowi Stanisławowi Rospondowi”, s. 331 - 338.

1967

92. Prof. dr Tadeusz Milewski, „Przegląd Humanistyczny”, z. 5, s. 89 - 98.
 93. Ze wspomnień o Tadeuszu Lehr-Spławińskim, „Lud”, t. LI, cz. II, s. 665 - 672.
 94. O stronie głosowej nazwiska 'Bandtkie', „Sprawozdania Wydziału II Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, seria B, s. 30 - 42.
 95. Trzydzieści pięć lat pracy naukowej Stanisława Rosponda, „Sprawozdania Wydziału II Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, seria B, nr 1, s. 18 - 29.
 96. O nazwie osobowej 'Cyrnech', „Slavia Occidentalis”, t. XXVII, s. 25 - 28.
 97. Stanislas Rospond, „Onoma”, Leuven, t. XII, s. 202 - 203.

1969

98. W sprawie nazwy 'Mazowsze', „Język Polski”, r. XLIX, s. 132 - 135.
 99. Wspomnienie o Tadeuszu Milewskim, „Rozprawy Komisji Językowej...”, t. VII, s. 7 - 11.
 100. Dialektologia w pracach Tadeusza Lehr-Spławińskiego, „Rozprawy Komisji Językowej...”, t. VII, s. 131 - 165.
 101. Prof. Dr Stanisław Pigoń (1885 - 1968), „Lud”, t. LIII, s. 273 - 286.

1970

102. ... i S. Rospond, Słownik gwarowy Śląska (O zasadach redakcyjnych), „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego za rok 1968”, z. 23 A, s. 40 - 44.
 103. Z historii nauczania gramatyki polskiej w szkołach galicyjskich, „W służbie nauce i szkole. Księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Doktorowi Zenonowi Klemensiewiczowi”, Warszawa, s. 339 - 346.
 104. Moja droga do badań językoznawczych na Śląsku, „Język Polski” XLX, s. 140 - 152.
 105. Wstęp (I), J. Majchrzak: Dolnośląskie pieśni ludowe, Wrocław, s. 8 — 13+6 stron objaśnień do tekstów.

1971

106. Z przeszłości Puszczy Sandomierskiej, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego za r. 1969”, z. 24 A, s. 5 - 8.
 107. W sprawie nazwiska 'Trzecieski', „Rozprawy Komisji Językowej...” t. VIII, s. 41 - 55.
 108. Z dziejów tajnego nauczania w powiecie tarnobrzeskim (Wspomnienia), „Profile”, Rzeszów, z. 3(24), s. 14 - 29.
 109. W szkole dla nauczycieli, „Dwudziestolecie WSP w Opolu 1950 - 1970”, Opole—Wrocław, s. 249 - 250.
 110. Książka na wsi galicyjskiej przed pierwszą wojną światową (Relacja pamiątkarska), „Roczniki Biblioteczne”, Wrocław, t. XIV, z. 3 - 4, s. 993 - 1010.
 111. W sprawie tajnego nauczania w powiecie tarnobrzeskim, „Profile”, z. 6(27), s. 63.
 112. O nowy podział dialektów śląskich, „Slavia Occidentalis”, t. XXVIII/XXIX, s. 3 - 14.

113. *Jak to niegdyś bywało z nauką gramatyki w szkołach zaboru austriackiego*, „Język Polski”, r. LI, s. 375 - 380.

1972

114. *Profesor Marian Koczwara (29 VII 1893 - 26 IX 1970)*, „Tygodnik Powszechny”, nr 17 (1213), s. 4.
115. *W drodze na Śląsk i na Śląsku*, „Kwartalnik Opolski”, r. XVIII, z. 1, s. 112 - 129, z. 2, 65 - 75, z. 3, s. 87 - 100, z. 4, s. 67 - 78.
116. *Wartość językowa pieśni dolnośląskich*, „Sprawozdania Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, seria B, nr 8, s. 11 - 42.
117. *Wspomnienie o Profesorze Karolu Ziarnie (1901 - 1944)*, „Profile”, nr 8 (41), s. 42 - 43.
118. *Prof. Bolesław Olszewicz 1893 - 1772*, „Tygodnik Powszechny”, nr 41 (1237), s. 7.
119. *Moja droga naukowa*, „Językoznawca”, Lublin, z. 25, s. 87 - 89.
120. *O nazwie osobowej 'Pandetech'*, „Symbolae Polonicae in honorem Stanisłai Jodłowski”, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, s. 17 - 21.
121. *Nowa mapa dialektów śląskich*, „Slavia Occidentalis”, t. XXX, s. 7 - 11.

1973

122. *O pastorze z Międzyborza jeszcze słów kilka*, „Rozprawy Komisji Językowej...”, t. IX, s. 31 - 40.
123. *Przedrostki 'iz-' i 'vy-' w językach słowiańskich*, „Sprawozdania Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, seria B, nr 9, s. 9 - 23.
124. *Zmiany na wsi lasowskiej w ciągu ostatniego półwiecza*, „Lud”, t. LVII, s. 177 - 200.
125. *O niektórych zagadnieniach z pogranicza etnografii i dialektologii*, „Studia Linguistica”, Wrocław, t. I, s. 35 - 51.

1974

126. *Mowa polska na Śląsku*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 222+8 zdjęć+2 mapy.
127. *Śląskie nazwisko 'Rzítka'*, „Studia Śląskie”, Opole, t. XXVI, s. 57 - 59.
128. *'Wyszów' czy 'Wiszów, Wyszowa, Wiszowa' czy 'Wiszawa'?*, „Prace Filologiczne”, t. XXV, s. 271 - 274.
129. *Z przeszłości gwaru górnośląskiej*, „Sprawozdania Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, seria B, nr 11, s. 15 - 65.

1975

130. *Zasady transliteracji, transkrypcji i interpretacji tekstów staro-cerkiewno-słowiańskich*, Wrocław, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Teksty i materiały do ćwiczeń, seria C — językoznawstwo, z. 3 (12), ss. 38.
131. *Wspomnienia Anny Bąkowskiej*, „Literatura Ludowa”, Wrocław, z. 3, s. 32 - 53.
132. *Wędrowki dialektologa*, „Odra”, nr 12, s. 73 - 77.
133. *Najstarszy słowiański język literacki*, „Sprawozdania Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, seria B, nr 12, s. 11 - 15.

1976

134. *O niektórych faktach z zakresu polsko-niemieckich stosunków językowych*, „Rozprawy Komisji Językowej...”, t. X, s. 11 - 17.

135. *Wrocławski i opolski ośrodek językoznawczy (Ich powstanie, wzajemne powiązania i osiągnięcia)*, „Kwartalnik Opolski”, r. XXII, nr 1, s. 67 - 82.
136. *'Puha' w dawniejszej polszczyźnie i w niektórych gwarach ludowych*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Językoznawcze”, s. 9 - 11.

1979

137. *Nazwy północnopolskie w trójkącie między Wisłą i Sanem*, „Opus-Cula Polono-Slavica”, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, s. 55 - 57.

1980

138. *Jeden drobiazg ze stosunków polsko-ukraińskich*, „Slavia Orientalis”, nr 1/2.

Jan Miodek

MARIA ŻYWIRSKA

(1905 - 1980)

Dnia 18 stycznia 1980 r. zmarła w Warszawie w wieku 75 lat Maria Żywirska, z domu Byczyńska, wychowanka gimnazjum im. N. Żmichowskiej w Warszawie, mgr filozofii Uniwersytetu Warszawskiego, członek honorowy Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, wybitny i zasłużony, twórczy, naukowy pracownik muzealny.

„Ośrodkiem moich zainteresowań naukowych — głosiła — była zawsze kultura ludowa, zwłaszcza sztuka ludowa”. Zamiłowania te miała szczęście konsekwentnie realizować do końca życia. Nie bez wpływu pozostawała tu zapewne znajomość środowiska wiejskiego w rodzinnym Brańszczyku — osadzie flisackiej nad Bugiem — w którym Maria się urodziła, wychowała i do którego chętnie powracała.

Po skończeniu studiów historycznych w 1928 r. pierwsze swe badania naukowe uwieńczyła przygotowaną do druku, po przeniesieniu z Warszawy w 1933 r. do Lublina, monografią przemysłu ludowego w powiecie pułuskim. W Lublinie włączyła się, jako członek założyciel, do prac Komisji Historii Sztuki i Etnografii przy Towarzystwie Przyjaciół Nauk, by wkrótce, już jako kustosz Muzeum Lubelskiego, przeprowadzić jego pełną reorganizację i dokonać otwarcia dla zwiedzających w czerwcu 1939 r. Z nastaniem okupacji Maria z narażeniem życia starała się chronić nie tylko zbiory własnego Muzeum, lecz również zdeponowane tam zbiory Muzeum Śląskiego oraz zbiory z prywatnych poznańskich kolekcji Jan Skórzewskich i Bnińskich, a także współdziałała w ukryciu przewiezionych do Lublina 9 IX 1939 r. obrazów J. Matejki „Grunwald” i „Kazanie Skargi”. Usunięta w listopadzie 1939 r. przez okupanta z muzeum, nadal — konspiracyjnie — ratowała przed zagładą pamiątki historyczne oraz sporządziła kopię inwentarzy muzealnych.

Po wojnie znalazła się w gronie osób, które w 1945 r. w Lublinie reaktywowały Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Z jego też polecenia, po przeniesieniu się państwa Żywirskich do Katowic w styczniu 1946 r., przyczyniła się do reaktywowania Oddziału PTL na Śląsku, znajdując pełne oparcie w Komisji Etnograficznej Instytutu Śląskiego.

W Katowicach swe zainteresowania naukowe skierowała Maria na kulturę zawodowej grupy górniczej, a przyszedł jej z pomocą niebawem Związek Górników, finansując wszelkie wydatki związane z długofalowymi badaniami nad tym zagadnieniem. Rozpoczęła swą pracę od przygotowania kwestionariusza i bezpośrednich wywiadów wśród najstarszego pokolenia górniczego, ponadto z jej inicjatywy Związek Górników ogłosił konkurs na wspomnienia górników. Plon tego konkursu, dającego nadspodziewanie cenny materiał, M. Żywirska opracowała i wydała drukiem w 1949 r. pt. *Życiorysy górników*.

Natrafiając w terenie na zabytki górniczej kultury materialnej i chcąc je zachować, wystąpiła w grudniu 1949 r. do Zarządu Związku Zawodowego Górników z propozycją założenia muzeum górniczego. Uzyskawszy na to zgodę, lokal w Sosnowcu i odpowiednią subwencję, przystąpiła do prac organizacyjnych i zbierackich i w ten sposób dała początek pierwszej tego typu placówce muzealnej w Polsce. Omówienie jej 10-letniej działalności na tym odcinku ukazało się drukiem w 1959 r. pt. *10 lat Związkowego Muzeum Górniczego*.

Równocześnie zorganizowała opiekę nad plastycznym ruchem amatorskim wśród górników, prowadząc badania nad ich twórczością plastyczną. Wyniki uzyskane w tej dziedzinie pt. *Amatorski ruch plastyczny wśród górników* ogłosiła drukiem w 1959 r.

Od 1954 r. współpracowała z Państwowym Instytutem Sztuki, z Instytutem Historii Kultury Materialnej PAN, gdzie powierzono jej wycinek badań nad osadnictwem górniczym, oraz Komisją Etnograficzną Śląskiego Instytutu Naukowego, która zleciła jej redakcję zbiorowej pracy o kulturze grupy górniczej. Liczne mniejsze prace M. Żywirskiej ukazywały się w „Polskiej Sztuce Ludowej”, w „Kwartalniku IHKM”, w „Studiach z dziejów górnictwa i hutnictwa” i w „Zaraniu Śląskim”. W roku 1967 ukazała się jej cenna książka pt. *Zarys kultury górniczej*.

Obok intensywnej pracy naukowej i badawczej M. Żywirska udzielała się jako konsultant Muzeum Techniki w Warszawie, członek Komisji Ochrony Zabytków Przemysłowych przy Radzie Naukowej tego Muzeum oraz jako inspirator akcji rejestracji zabytków przemysłowych.

W latach sześćdziesiątych, nadal pogłębiając studia nad kulturą górniczą, zajęła się badaniami kultury polskich środowisk górniczych we Francji, a także związała się z Zakładem Socjologii Pracy PAN, prowadząc badania nad wpływem tradycji zawodowych na formowanie się osobowości współczesnego górnika.

Okres warszawski jej życia, bo tam osiadła w 1969 r., będąc już chora na chorobę Parkinsona, to przede wszystkim uzupełnianie obszernej monografii o Puszczy Białej, nad którą pracowała właściwie od czasów młodości, a także pisanie książki o królu Stanisławie Poniatowskim, książki, która znalazła szeroki oddźwięk tak u specjalistów, jak i licznych czytelników.

Mimo pogłębiającej się choroby i inwalidztwa, na szczęście otoczona miłością i troską najbliższej rodziny i przyjaciół, niesłuchanie dzielna w znoszeniu uciążliwości choroby, pracowała do ostatnich lat. Nosiła się z zamiarem wydania plonu II konkursu na życiorysy górników, do którego przygotowała obszerny wstęp oraz uzupełniała II wydanie książki o Stanisławie Augustcie.

Marię Żywirską ceniliśmy nie tylko za dorobek naukowy, lecz również za charakter, życzliwość i niezwykłą rzetelność we wszystkim co robiła. W uznaniu za działalność na polu kultury została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi. Spoczęła w grobie rodzinnym w Brańszczyku.

Cześć Jej pamięci!

PRACE PUBLIKOWANE MARII ŻYWIRSKIEJ

1. *Kielich gotycki emaliowany w Opolu Lubelskim*. „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie”. Lublin 1930.
2. *Muzea woj. lubelskiego*. „Ziemia”. 1939, nr 3.
3. *Zagadnienie badań nad sztuką ludową Śląska*. „Odra”, Katowice 1946.
4. *Garncearstwo flamerowane Puszczy Białej*. „Prace i Materiały PTL”, Lublin 1947.
5. *Zagadnienie kultury górniczej*. „Odra”, Katowice 1947.
6. *Haft kurpiowski Puszczy Białej*. „Polska Sztuka Ludowa”, 1948, nr 2.
7. *Tiulowe czepe kurpiowskie*. „Polska Sztuka Ludowa”, 1948, nr 9 - 10.
8. *Kurpiowskie cementowe formy na pustaki*. „Polska Sztuka Ludowa”, 1948, nr 9 - 10.
9. *Zagadnienie prymitywnej sztuki robotniczej*. „Polska Sztuka Ludowa”, 1949, nr 1 - 2.
10. *Zyciorysy górników*. Katowice 1949.
11. *Zdobnictwo drzewne Puszczy Białej*. „Polska Sztuka Ludowa”, 1950, nr 2.
12. *Podłoże ludowe kultury górniczej*. „Polska Sztuka Ludowa”, 1952, nr 2.
13. *Twórczość plastyczna górników*. „Polska Sztuka Ludowa”, 1951, nr 2, 3, 4.
14. *Strój ludowy Puszczy Białej*. Lublin 1952.
15. *Saliny Wielickie w sztychach Wilhelma Hondiusa*. „Biuletyn Historii Sztuki”, 1954, nr 4.
16. *Wstęp do pracy S. Wallisa: Pieśni górnicze Górnego Śląska*. Kraków 1954.
17. *Amatorski ruch plastyczny w woj. stalinogrodzkim*. Księga Pamiątkowa. Katowice 1955.
18. *Kolonia Redan w Dąbrowie Górniczej*. „Kwartalnik IHKM”, t. 3, 1955.
19. *Pompa górnicza w XVIII w.*, „Kwartalnik IHKM”, t. 1, 1957.
20. *Rzeźbiona forma na pierniki*. „Polska Sztuka Ludowa”, 1957, nr 2.
21. *10 lat Związkowego Muzeum Górniczego*. Katowice 1958.
22. *Amatorski ruch plastyczny wśród górników*. Katowice 1959.
23. *Wstęp do: Zbiór pieśni studentów górnictwa*. Katowice 1959.
24. *Krążek i Tłukienka — osiedla górnicze w powiecie Olkuskim*. „Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa”, t. 4, 1960.
25. *Problem badania kultury grup zawodowych*. „Zaranie Śląskie”, 1959, nr 1.
26. *W sprawie utworzenia placówki naukowej dla badań kultury grup zawodowych*. „Zaranie Śląskie”, 1959, nr 1.
27. *Górnictwo rud żelaza*, [w:] *Zarys dziejów górnictwa na ziemiach polskich* (praca zbiorowa), Katowice 1961.
28. *Badania nad stanem budownictwa zabytkowego z zakresu przemysłu*. „Zaranie Śląskie”, 1961, nr 1.
29. *Górnictwo polskie w plastyce*. „Materiały PRG”. Warszawa 1961.
30. *Emigracja polska we Francji w świetle badań francuskich*. „Problemy Polonii Zagranicznej”. Warszawa 1961.
31. *Z badań socjologicznych nad mieszkaniem górników polskich we Francji*. „Problemy Polonii Zagranicznej”, Warszawa 1963.
32. *Zarys kultury górniczej* (współautor — J. Ligeża). Katowice 1964.
33. *Stosunek do tradycji narodowych młodego pokolenia górniczego we Francji*. „Problemy Polonii Zagranicznej”. Warszawa 1965.
34. *Józef Wiącek — polski górnik-plastyk we Francji*. „Polska Sztuka Ludowa”, 1966.

35. *Kultura ludowa okolic Pułtuska (razem z A. Pojnarową)*. „Rocznik Pułtuski”, 1969.
36. *Puszcza Biała — jej dzieje i kultura*. PWN, Warszawa 1973.
37. *Ostatnie lata Króla Stanisława Augusta*. PIW, Warszawa 1975 (wyd. 1), PIW, Warszawa 1978 (wyd. 2 poprawione).

Maria Suhaczowa-Berezowska

STANISŁAW DONIGIEWICZ (1904 - 1980)

Stanisław Donigiewicz był chodzącą encyklopedią ormiańską. W polskiej armenistyce nie było dla niego tajemnic. Całe jego życie było poświęcone pracy nad zachowaniem i krzewieniem kultury Ormian w Polsce. Jego ostatnie mieszkanie w Bielsku-Białej było wypełnione ogromną ilością teczek z materiałami i wycinkami z prasy, książkami, fiskalami, a w potrzebie potrafił być nie tylko genealogiem wszystkich rodzin Ormian zamieszkających w Polsce i na rumuńskiej Bukowinie, ale i ułatwiał kontakty z wszelkimi placówkami ormiańskimi w Europie i Azji. Niesłychanie uczynny, pełen osobistej bezinteresowności, potrafił z istic ormiańską zręcznością wykorzystywać swe kontakty dla naczelnej idei swego życia — służbie Ormianom.

Stanisław Donigiewicz urodził się 9 X 1904 r. w Czerniowcach na Bukowinie. Studiów orientalistycznych na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie nie ukończył, zmuszony do pracy zarobkowej jako urzędnik bankowy. Z chwilą kiedy prężne środowisko Ormian polskich zaczęło redagować pismo „Postaniec św. Grzegorza” we Lwowie w r. 1926 pod redakcją ks. prałata D. Kajetanowicza, zaangażował się bez reszty w prace redakcyjne i stał się jednym z jego filarów. Był to miesięcznik, organ Archidiecezji, w którym znaleźć można było nie tylko wiadomości religijne, ale i wszystkie wiadomości o wybitnych postaciach na polu kultury i nauki, pochodzenia ormiańskiego, kronikę życia towarzyskiego, kronikę pośmiertną itp. Wiele artykułów napisanych było piórem Stanisława Donigiewicza. Nie sposób tu ich wymienić. Był jednym z członków założycieli Archidiecezjalnego Związku Ormian. Warto tu zacytować zdanie z artykułu programowego: „Ormianie byli w Polsce zawsze najlepszymi synami Najjaśniejszej Rzeczypospolitej, mnożyli jej bogactwa jako znakomici kupcy, ziemianie i urzędnicy, a w walkach o niepodległość wybitny brali udział, niosąc Polsce w darze miennie i życie. Takimi byli i takimi na zawsze zostaną” („Postaniec św. Grzegorza”, Lwów, R. IV. nr 42 i 43, s. 180). Nic dziwnego, że Stanisław Donigiewicz musiał zapłacić wysoką cenę za tą swoją działalność w czasie okupacji. Aresztowany i wywieziony do lagru na dalekiej północy powrócił po wielu latach jako kaleka — pozbawiony słuchu. Mimo tej ułomności z niezmożoną energią działał dalej na polu organizowania życia rozproszonej po wojnie społeczności Ormian polskich. Przez wiele lat współdziałał z Muzeum Etnograficznym w Krakowie, ściągając książki o dużej rzadkości, lub ich fotokopie i przekazywał do zbiorów. Podobną akcję podjął także i dla Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. Przyczynił się do nawiązania kontaktów pomiędzy Muzeum Etnograficznym w Krakowie a Muzeum Narodowym w Erywaniu. Był współorganizatorem pierwszej wystawy

ekslibrisów ormiańskich w Krakowie i na Śląsku. Z jego to inicjatywy powstało Koło Zainteresowań Kulturą Ormian przy krakowskim Oddziale Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, liczące obecnie 54 osoby. W listopadzie 1980 r. Koło Zainteresowań Kulturą Ormian zorganizowało sesję naukową i pierwszy od 1938 r. zjazd Ormian polskich. Chociaż ś.p. Stanisław Donigiewicz brał udział w pracach przygotowawczych, jednak już nie mógł w niej uczestniczyć. Umarł ze świadomością, że jego powojenne wysiłki i zabiegi, aby znów zgromadzić Polaków ormiańskiego pochodzenia, nie poszły na marne.

Zmarł cicho i bez rozgłosu. Tak jak żył.

Janusz Kamocki
Aleksandra Tyszkowa

WANDA BRATKOWSKA (1890 - 1981)

Córką Stanisława Barabasza, długoletniego dyrektora Państw. Szkoły Przem. Drzewnego w Zakopanem. Ukończyła gimnazjum realne w Krakowie. W latach 1910 - 1913 chodziła do szkoły przemysłu artystycznego w Pradze (Czeskiej) a w l. 1914 - 1918 studiowała historię sztuki na UJ. W r. 1918 wyszła za mąż. W latach 1924 - 1939 była nauczycielką rysunków w Gimnazjum i Liceum Sanatoryjnym im. bł. Ładysława z Gielniowa w Zakopanem Tow. Opieki nad Młodzieżą. W czasie okupacji pracowała chałupniczo. W latach 1945 - 1951 uczyła w Zasadniczej Szk. Metalowej w Zakopanem. W roku 1951 przeszła na emeryturę; pracowała na ulamku etatu w Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem. Całe życie interesowała się etnografią, fotografując i rysując wzory zdobnictwa ludowego podhalańskiego. Była członkiem PTL. Napisała, przeznaczoną dla „Etnografii Polskiej” pracę o działalności Stanisława Barabasza.

Henryk Jost

JANINA SZYMAŃSKA (1899 - 1979)

Ukończyła żeńskie gimnazjum rosyjskie w Odessie w 1917 r. (ze złotym medalem), a w 1919 kursy nauczycielskie uzyskując dyplom nauczycielki w.f. i biologii. Osiedla się w Warszawie, gdzie studiuje biologię na UW (uzyskując magisterium u prof. Hryniewieckiego). Dnia 11 IV 1944 r. wychodzi za mąż za Tadeusza Szymańskiego (współfundatora oddziału „Tea” Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem). Owdowiała w 1951 r. W 1952 zamieszkała w Zakopanem. Była st. asystentką Muzeum Tatrzańskiego, opiekując się „Teą”. Uczyła w Technikum Budowlanym i Zasadniczej Szkole Metalowej w Zakopanem do 1960 r. Była harcerką od 1917 r. (instruktorem) oraz członkiem PTL.

Henryk Jost